

Küresel Kafes: Liberal Ticareti Kim Öldürdü?

Hasan Bardakçı

Yeni Ekonomik Milliyetçilik Çağında
Serbestliğin Savunusu

LiBeRtE

Küresel Kafes: Liberal Ticareti Kim Öldürdü?

Yeni Ekonomik Milliyetçilik Çağında Serbestliğin Savunusu

Hasan Bardakçı

ISBN: 978-625-93188-2-0

Liberte Yayınları® | 283

1. Baskı: Haziran 2026

© 2026, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında kanunî takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Editörü: **Büşra Sönmez**

Tashih: **Hüseyin Eren Mızrak**

Kapak ve İç Tasarım: **Çetin Özgör**

Baskı: **Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağıtım Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi**

Adres: Zübeyde Hanım Mahallesi, Sedef Caddesi 6/A, Altındağ, Ankara

Telefon: (312) 229 99 28 | Faks: (312) 229 99 29 | Sertifika No: 42488

LiBeRtE
yayınevi

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-posta: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 52155

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Hasan Bardakçı

Bardakçı, 1987 yılında Batman'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Batman'da tamamlamış; 2004-2009 yılları arasında Bakü'de kalmıştır. Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi Ekonomi Mühendisliği, Organizasyon Yöneticiliği ve İşletmecilik bölümlerinden "2008 Küresel Finansal Krizin Önlenmesine Yönelik Tedbirler" adlı bitirme tezi ile mezun olmuştur. 2011-2014 yılları arasında İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret anabilim dalında yüksek lisans programını "Uluslararası Pazarlamada Kültürel Unsurların Önemi ve Azerbaycan Araştırması" adlı tez ile tamamlamıştır. 2014 yılında Dicle Üniversitesi'nde İktisat anabilim dalında ve İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde Uluslararası Ticaret alanında çift doktora programına başlamıştır. 2019 yılında "Büyük Ölçekli İşletmelerde Öz Yetenek Oluşturma Stratejisi Olarak İnovasyonun Önemi: Bist 500 Şirketleri Üzerine Bir Araştırma" adlı tezi ile Uluslararası Ticaret doktora programından mezun olmuştur.

Bardakçı özel sektörde Tesis İşletmeciliği ve Yöneticiliği, Organizasyon Yöneticiliği ve Fon Yöneticiliği yapmıştır. Kısa bir süre danışmanlık firması yönetmiştir. Doç. Dr. Bardakçı, 2019 yılından beri, Harran Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 2024 yılından bu yana ise Uluslararası Ticaret ve Lojistik yüksek lisans programı Anabilimdalı Başkanı olarak görevine devam etmektedir.

Ayrıca, Bardakçı İstanbul'da yerleşik TÜMMİAD (Tüm Mucitler İcat, İnovasyon ve Araştırma Derneği) Genel Başkan Yardımcılığı; Ankara'da yerleşik Ekoavryasya Vakfı Danışma Kurulu Üyeliği yapmakta ve Türkiye Enerji Stratejileri ve Politikaları Araştırma Merkezi (TESPAM) bünyesinde Hazar coğrafyası uzmanı olarak çalışmalar yürütmektedir.

Bardakçı, Türkiye Uluslararası Pickleball Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesidir.

Bardakçı'nın ulusal ve uluslararası 5 kitabı ile 20'den fazla kitap bölümü ve editörlükleri bulunmakla birlikte, birçok uluslararası akademik dergide 40'dan fazla makalesi yayınlanmıştır. Bardakçı, *Altay Stratejik Araştırmalar* isimli akademik dergide baş editör ve *ASSAM, Esosder, Evliya Çelebi Siyasal Bilimler ve Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar* isimli akademik dergilerde ise alan editörlüğü yapmaktadır.

Ulusal basında *Tgrthaber*'de köşe yazarlığı yapmakta ve *Star Gazetesi* Açık Görüş'te ve *Hüfikirler.com*'da düzenli yazıları yayınlanmaktadır. 2025 yılında "Ekonomik Refah ile Özgürlükler Arasındaki İlişki" konulu 2025 yılı V. Kâzım Berzeg Makale Yarışmasında "Ekonomik Refah mı Özgürlük Yaratır Yoksa Özgürlükler mi Ekonomik Refah Yaratır?" adlı makalesi ile İkincilik Ödülü almış ve 2023 yılında ise BCA Times (Book, Culture, Art Times) Altın Kalem Ödülleri kapsamında Uluslararası Ticaret ve Pazarlama alanında Altın Yazar Ödülüne layık görülmüştür.

Sosyal anlamda muhtelif projelerde yürütücü ve koordinatör olarak faaliyet gösteren Bardakçı, girişimcilik, uluslararası ticaret, kültürel çalışmalar, Türkiye enerji politikaları, uluslararası pazarlama ve siyaset bilimi ile ilişkili çalışmalar yapmaktadır. Rusça, İngilizce, Azerbaycan Türkçesi, Kürtçe ve biraz da Almanca dillerini bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	13
1 Küreselleşmenin Yükselişi ve Yanılgısı	15
Serbestliğin Doğuşu ve Görünmeyen Elin Çağı	15
Doğal Düzenin Keşfi	15
Ricardo'nun Devrimi: Karşılaştırmalı Üstünlüğün Evrensel Yasası.....	17
Sıfır Toplamlı Oyunun Çöküşü	19
İlk Küreselleşme Dalgası	21
Görünmeyen Elin Sarsılışı ve Devletin Dönüşü	23
Liberalizmin Ahlâkî Gücü	24
Görünmeyen Elin Evrimi: Teknoloji ve Yeni Küresel Akıl	26
İkinci Dünya Savaşı Sonrası Liberal Düzen.....	27
Liberal Düzenin Doğuşu	27
Bretton Woods ile Yeni Dünya Mimarisinin Tasarlanması	29
Ticaretin Anayasası: GATT'ın Kurulması	30
Serbest Ticaretin Görünmeyen Eli, Görünen Gölgesi	32
Marshall Planı Bir Yardım mı, Yoksa Bağlayıcı Sözleşme mi?	33
Hegemonik Liberalizmin Altın Çağı "Pax Americana"	35
Serbestliğin Çöküşüne Giden İlk Çatlaklar	37
Liberalizmden Ne Kaldı?	39
Barış İçin mi Ticaret, Yoksa Güç İçin mi Ticaret?.....	40
Liberal Düzenin Mirası ve Serbestliğin Savunusu	41
Çin'in Yükselişi ve Batı'nın Korkusu	43
2001 Sonrası Çin Mucizesi: Liberal Sistem Kendi Silahıyla Vuruldu.....	43
Batı'nın Kaybeden Sınıfları ve Popülizmin Yükselişi	46

“Çinli İşçi” Miti ve Ucuz Emeğin Küresel Değer Zincirini Bozması	48
Devlet Kapitalizminin Zaferi mi, Liberalizmin Yenilgisi mi?	51
Yeni Ekonomik Milliyetçilik Çağında Serbestliğin Savunusu	52
Kafesi Kim Kurdu?	54
Finansallaşma ve Emeğin Sessiz Krizi	56
Sermaye Özgürlüğü ile Emeğin Sıkışması	56
Liberal Düzenin Kırılma Anı: 2008 Küresel Krizi	59
“Too Big to Fail” Doktrini ve Devletin Geri Dönüşü	61
Emeğin Sessiz Krizi: Görünmeyen Çöküş	63
 2 Küresel Kafese Giden Yol: Ticaretin Millileşmesi	 65
Pandemi: Küreselleşmenin Şok Dalgası	65
Küresel Akışın Dondugu Gün	65
Tedarik Zincirlerinin Çöküşü ve Küresel Entegrasyonun Zayıf Halkası	66
Maske Krizinden Milliyetçiliğe: “Her Ülke Kendi Başının Çaresine Baksın”	68
Çip Savaşları ve Küresel Rekabetin Yeni Silahı	70
“Kendine Yeten Ekonomi” Söyleminin Doğuşu	72
Devlet Kapitalizminin Geri Dönüşü	74
Küresel Kafese Giden Yolun Başlangıcı	75
Korumacılığın Yeni Dili: “Adil Ticaret” ve “Stratejik Özerklik”	77
Özgürlüğün Yeni Maskesi	77
Liberal Retoriğin Dönüşümü: Serbestlikten “Adalet” Geçiş	79
“Adil Ticaret” Söylemi: Yeni Korumacılığın Estetik Maskesi mi?	81
AB’nin Karbon Sınır Vergisi ve Yeşil Korumacılık	82
ABD-Çin Ticaret Savaşında “Adil Rekabet” Bihanesi	84
“Stratejik Özerklik” Liberalizmin İntiharı mı?	86
Yeni Korumacılığın Psikolojisi: Korku, Kimlik, Güvenlik	87
“Adalet” Değil “Eşit Fırsat”	88
Korumacılığın Yeni Dili, Özgürlüğün Eski Düşmanı	89

Yeni Ekonomik Milliyetçilik: Üretim Gücü, Devlet ve Kimlik.....	91
Devletin Geri Dönüşü ve Endüstriyel Politikanın Yeni Çağı.....	91
“Make in India”, “America First”, “Millî Teknoloji Hamlesi” ve Yeni Üretim Milliyetçiliği	93
Make in India	96
America First.....	96
Millî Teknoloji Hamlesi	97
Liberalizmin Ulus-Devletle Çelişkisi	98
Üretim Gücü Olarak Kimlik ve Ekonomik Milliyetçiliğin Yeni Anlamı	101
Devletin Yeni Rolü Düzenleyici mi yoksa Üretici mi?	103
Küresel Kafese Giden Yol	106
Devlet, Üretim ve Serbestlik Arasında Yeni Denge	107
Dijital Egemenlik, Veri, Yapay Zekâ ve Yeni Ticaret Savaşları.....	109
Dijital Ticaretin Yeni Sınırları	109
Veri Koruma Yasaları ve Ekonomik Milliyetçilik.....	112
Dijital Savaşların Görünmeyen Cephesi.....	114
Dijital Milliyetçiliğin İdeolojik Temeli	115
Yapay Zekâ ve Yeni Ticaret Savaşları	117
Dijital Liberalizm Yeni Serbestlik Modeli mi?.....	118
Küresel Kafesin Dijital Parmaklıkları.....	120
Liberalizmin Dijital Savunusu	122
 3 Yeni Dünya Düzeni ve Serbestliğin Savunusu	125
“Küresel Kafes”ten Kaçış ve Liberalizmi Yeniden Düşünmek.....	125
Zincirlerin Adı Artık Özgürlük.....	125
Klasik Liberalizmin Çıkmazı.....	128
Ahlâkî Liberalizm: Özgürlüğün Vcdanı.....	130
Serbest Ticaretin Etik Temeli	132
“Küresel Kafes” Metaforu	134
Yeni Liberal Düşünce: Serbestliğin Ahlâkî Olarak Yeniden İnşası	136

“Serbestlik” Kavramını Kurtarmak.....	138
“Küresel Kafes”ten Kaçış Stratejisi	139
Yükselen Ekonomilerde Liberalizmin Yeniden Doğuşu ve Türkiye	141
Serbestliğin Türkiye’de Yükselişi.....	141
1980 Sonrası Duvarların Yıkılışı.....	142
İhracat Odaklı Kalkınmanın Başarıları ve Sınırları.....	145
2000’li Yılların Getirdiği Küresel Entegrasyon ve Kırılgan Başarı.....	147
Pandemi Sonrası Yeni Dış Ticaret Vizyonu: Serbestlik mi, Yoksa Stratejik Koruma mı?	148
Yükselen Ekonomilerde Denge Politikası Olarak Liberalizmin Yeniden Tanımı.....	151
Türkiye’nin Liberal Geleceği: Özgürlük, Girişim ve Akıl Üçgeni	153
Korumacılığın İçinden Serbestliği Kurtarmak	155
Çöken Küresel Anlaşmanın Ardından	155
“Serbest Ama Adil” Ticaretin Normatif Çerçevesi	156
Serbestlik Tek Başına Bir Erdem Değildir	156
Ticaretin Yeni Adalet İlkesi.....	157
Kamu Politikalarında Denge: Güvenlik, Rekabet, Yenilik	159
Güvenliğin Ekonomik Boyutu	159
Rekabetin Savunusu ve Devlet- Piyasa Arasında Yeni Sözleşme	160
Yeniliğin (İnovasyon) Serbestliği	162
Liberalizmin Ahlâki Yeniden Doğuşu: İnsan, Üretim ve Refahın Yeniden Merkezlenmesi.....	163
Homo Economicus’tan Homo Liberalis’e	163
Üretim Ahlâkı ve Değer Zincirinin İnsanileşmesi.....	165
Refahın Yeniden Tanımı.....	167
Korumacılığın İçinden Geleceği Kurtarmak.....	168
 4 Geleceğin Ticareti “Duvarlardan Köprülere”	173
Bölgesel Blokların Yükselişi	173
TDT, ASEAN, Mercosur ve BRICS’in Ticaret Felsefesi.....	173

ASEAN: Pragmatik Liberalizmin Asya Yorumu.....	176
Mercosur: Latin Amerika'nın Zoraki Dayanışması.....	178
BRICS: Batı'ya Karşı Yeni Liberal Deneyim mi?.....	180
Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Liberal Köprülerin Yeni Adresi Olabilir	182
Küresel Rekabet Yerine Bölgesel İş Birliği Modeli	184
Türkiye'nin Rolü Avrasya Köprüsü mü, Yeni Liberal Merkez mi?	186
Küresel Ticareti Yeniden Yazmak	189
Yeni Ticaret Anlaşmaları, Dijital Protokoller ve Yeşil Kriterler.....	189
Liberal Sistemin Dönüşümü, Duvarsız Ama Sınır Bilinçli Bir Dünya	192
"Küresel Kafes"in Çözülüşü.....	194
Yeni Liberal Manifesto "Köprüler Çağı"	196
Serbestliğin İkinci Çağı.....	198
 5 Liberalizmi Kurtarmak mı, Yoksa Yeniden Kurmak mı?	 201
Yeni Yüzyılın Büyük İktisadi Sınavı	201
Korumacılığın Yükselişi, Refahın Azalması	201
Gerçek Özgürlüğün Yeniden Tanımı "Ticaretin Vicdanı"	203
Liberal Ticaretin Geleceğine Dair Tezler.....	206
Liberalizmin Vicdani Restorasyonu	208

Önsöz

“Küreselleşmenin Zaferinden Korumacılığın Geri Dönüşüne”

Bir zamanlar, dünya ekonomisinin geleceği serbest ticaretin zaferiyle çiziliyordu. Adam Smith’in *Ulusların Zenginliği*’nden itibaren “bırakınız yapsınlar” anlayışı yalnızca bir ekonomik ilke değil, aynı zamanda insanlığın refah umuduydu. Serbest ticaret, sınırları kaldıran, üretimi verimli kılan, toplumları zenginleştiren bir ideoloji olarak 250 yıl boyunca uluslararası düzenin omurgasını oluşturdu. Ancak bugün, o omurga çatırıyor. 21. yüzyılın başında küreselleşme, tarihin “geri dönülmez” yönü olarak sunulmuştu. Malların, sermayenin ve fikirlerin sınır tanımadığı bu dönemde, serbest ticaret neredeyse bir medeniyet dini hâline geldi. Fakat 2020’lerden itibaren sahne yeniden değişti: Tedarik zincirlerinin kırıldığı, korumacı yasaların geri döndüğü, millî üretim politikalarının alkışlandığı bir çağ başladı. Pandemi, ticaret savaşları, enerji krizleri ve jeopolitik gerilimler, küresel sistemin ne kadar

kırılgan olduğunu gösterdi. Artık her ülke kendi kendine yetmeyi, “küresel tedarikten çok ulusal güvenliği” konuşuyor.

İşte bu kitap, o kırılmanın hikâyesidir. “*Küresel Kafes*” adını verdiğim bu çalışma, liberal ticaretin yalnızca ekonomik bir olgu olmadığını; aynı zamanda özgürlük, refah ve insanlık idealiyle nasıl iç içe geçtiğini anlatıyor. Fakat bu özgürlüğün, zamanla nasıl bir “küresel kafese” dönüştüğünü de gözler önüne seriyor. Çünkü serbest ticaretin hedefi insanı özgürleştirmektir; ama küresel üretim zincirleri, dijital tekeller ve finansal bağımlılıklar insanı hiç olmadığı kadar kontrol altına aldı.

Bu kitap, tek bir sorunun peşinde: “*Liberal ticaret öldü mü, yoksa yeniden mi doğuyor?*” Bu soruya verilecek cevap, yalnızca ekonominin değil, siyasetin, diplomasinin ve özgürlük anlayışımızın da geleceğini belirleyecek. Çünkü liberal ticaretin ölümü, sadece mal akışının yavaşlaması değil; açık toplum fikrinin, bireysel özgürlüklerin ve karşılıklı güvenin de sarsılması anlamına gelir. Yöntem olarak kitap, tarihsel analiz ile güncel verileri bir araya getiriyor; Adam Smith’ten günümüz ticaret savaşlarına uzanan 250 yıllık bir serüveni hem teorik hem de pratik yönleriyle inceliyor. Amaç, liberalizmin savunusunu romantik bir nostaljiyle yapmak değil; onu yeniden tanımlamak, milliyetçilik çağında bile özgürlüğün yeniden mümkün olabileceğini göstermek. Çünkü tarih bize şunu öğretir: Her kriz, kendi yenilenme fırsatını da taşır.

Belki de liberal ticaret ölmedi; yalnızca yeniden doğmak için kabuğunu kırıyor. Bu kitap, o yeniden doğuşun izini sürüyor.

Doç. Dr. Hasan Bardakçı

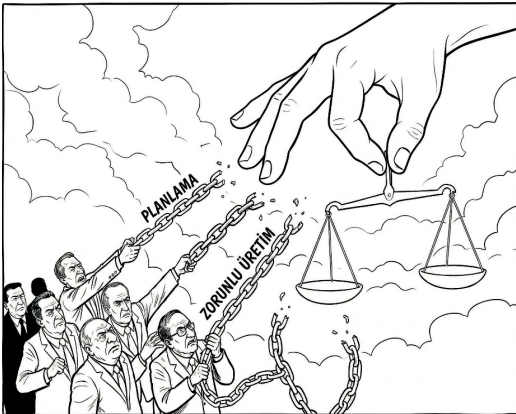
1 | Küreselleşmenin Yükselişi ve Yanılgısı

Serbestliğin Doğuşu ve Görünmeyen Elin Çağı

Doğal Düzenin Keşfi

Ekonomik özgürlük fikrinin temelleri, insan doğasının akıl, çıkar ve erdem arasındaki hassas dengeyi çözümlemeye çalışan 18. yüzyıl düşünürlerinin zihinsel mirasında şekillendi. Bu dönemde Avrupa, feodal bağların çözülmeye başladığı, ticaret yollarının genişlediği ve yeni bir birey anlayışının filizlendiği bir çağdaydı. İnsan, artık sadece Tanrı'nın veya kralın tebaası değil; kendi iradesine, emeğine ve aklına sahip bağımsız bir varlık olarak görülmeye başlanmıştı. İşte bu entelektüel iklim içinde Adam Smith, 1776'da yayımladığı *Ulusların Zenginliği* adlı eseriyle tarihin yönünü değiştirecek bir fikir ortaya koydu: Bireyin kendi çıkarını takip ederken bile toplumun genel refahına katkı sunduğu fikri. Smith'in bu gözlemi, insan davranışına dair radikal bir yeniden değerlendirmeydi. Çünkü yüzyıllar boyunca zenginlik, fetihlerin ganimetlerinde,

sömürgelerin kaynaklarında veya devletin askeri kudretinde aranmıştı. Oysa Smith, zenginliğin gerçek kaynağını insanın emeğinde, emeğin verimliliğinde ve özgür alışverişin doğasında buldu. Böylece zenginliği dışsal bir güçten değil, insanın içsel yeteneğinden ve üretken potansiyelinden türeten yeni bir düşünce doğdu. Smith'in "görünmeyen el" metaforu, yalnızca bir çağın değil, insanın doğasına ilişkin kadim bir sezginin sembolü hâline geldi. Bu görünmeyen el, devletin soğuk bürokrasisinde değil, bireyin ahlâkî vicdanında; kralın buyruğunda değil, üreticinin içsel sorumluluğunda gizliydi. Serbest piyasa, böylelikle yalnızca ekonomik bir mekanizma değil, toplumsal bir denge arayışı olarak anlam kazandı. Liberal düşünce, insanın doğasında var olan merak, üretme ve paylaşma içgüdüsünü bürokratik zincirlerden kurtarma çabasına dönüştü. Smith'in gözünde birey, yalnızca çıkar peşinde koşan bir varlık değil, aynı zamanda ahlâkî seçimler yapabilen bir aktördü. Ona göre piyasanın işleyişi, ahlâksız bir rekabet değil, karşılıklı güvene dayalı bir sorumluluk ağı içinde anlam bulabilirdi. Bu nedenle özgürlük, kuralsızlığın değil, ahlâkî düzenin en gelişmiş biçimiydi. Piyasa, ahlâkî bilinçle birleştğinde anarşiye değil, uyuma yol açar; bireyler arasındaki rekabet toplumsal ilerlemenin motoru hâline gelirdi.

Bu düşüncenin kökleri yalnızca Smith'in çağında değil, çok daha önce, Antik Yunan'ın doğa felsefesinde ve Rönesans hümanizminin akıl vurgusunda da mevcuttu. Stoacıların “doğal düzen” anlayışı, insanların doğayla ve birbirleriyle uyum içinde yaşamaları gerektiği fikrini savunuyordu. Smith bu mirası devralarak özgürlük fikrini ilk kez sistematik biçimde ekonomik bir zemine taşıdı. Böylece insanın doğasına içkin olan özgürlük, üretkenliğin ve refahın da kaynağı hâline geldi.

Smith'in öne sürdüğü bu yaklaşım, liberal ekonomiyi yalnızca bir iktisat teorisi olmaktan çıkarıp bir insanlık ideali düzeyine yükseltti. İnsan ne kadar özgür olursa, yaratıcılığı ve üretkenliği de o ölçüde artar; üretkenliğin artması ise toplumsal refahın genişlemesini sağlar. Bu nedenle serbestlik, yalnızca bir piyasa ilkesi değil, insanın kendi potansiyelini gerçekleştirme sürecinin felsefi temeli olarak görülmelidir. Liberalizm, bu anlamda, insanın hem ekonomik hem de ahlâkî özgürlüğünü aynı potada eriten bir medeniyet tasavvurudur.

Ricardo'nun Devrimi: Karşılaştırmalı Üstünlüğün Evrensel Yasası

David Ricardo'nun 1817'de yayımladığı “*Politik Ekonominin ve Vergilendirmenin İlkeleri*” adlı eserinde geliştirdiği “Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi” Adam Smith'in başlattığı entelektüel devrimi uluslararası düzleme taşıyarak, ekonomik düşünce tarihinde yeni bir çağ başlatmıştır. Ricardo'nun yaklaşımı, yalnızca üretim ve ticaret ilişkilerini açıklamakla kalmamış; uluslararası iş bölümünün rasyonel, barışçıl ve evrensel bir temel üzerine kurulabileceğini de göstermiştir. Onun basit ama devrimci tezi şudur: Bir ülke bütün alanlarda diğerlerinden daha verimli olsa dahi, ticaretten kazanç sağlayabilir; çünkü mesele mutlak değil, karşılaştırmalı üstünlüktür (Ricardo, 1817). Bu teori, dönemin merkantilist

zihniyetini kökten sarsmıştır. O güne kadar devletler, dış ticareti bir “sıfır toplamalı oyun” olarak görmüş, bir ülkenin kazancını diğerinin kaybı olarak değerlendirmiştir (Smith, 1776). Ricardo ise bu algıyı tamamen tersine çevirmiştir. Ona göre ticaret, rekabetin değil, karşılıklı faydanın alanıdır. Her ülke, üretim faktörlerini en verimli olduğu alanlarda kullanmalı; diğer ürünleri ise ticaret yoluyla temin etmelidir. Böylece hem üretkenlik artar hem de toplam refah yükselir (Krugman & Obstfeld, 2009). Bu, uluslararası ekonomiyi savaşın değil, uzlaşının ve karşılıklı bağımlılığın zeminine oturtan bir düşüneydi.

Ricardo’nun kuramı yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ahlâki bir devrim niteliği taşır. Çünkü bu düşünce, devletlerin değil, bireylerin özgür tercihlerinin toplumsal faydaya dönüşebileceğini kanıtlamıştır (Hollander, 1979). Bu bağlamda Ricardo, klasik liberalizmin temel varsayımlarını güçlendirmiş ve piyasa özgürlüğünü

bir ahlâkî düzen ilkesi hâline getirmiştir. Böylece ekonomik özgürlük, yalnızca maddi zenginliğin değil, bireysel özerkliğin ve barışın da teminatı olarak görülmüştür (Gray, 1995). Ricardo'nun fikirleri kısa sürede İngiltere'nin uyguladığı serbest ticaret politikalarının teorik dayanağı hâline gelmiştir. Özellikle 1846'da Tahıl Yasaları'nın (Corn Laws) kaldırılması, Ricardo'nun düşüncelerinin pratikteki zaferi olarak tarihe geçmiştir (Nye, 2007). Bu reform, İngiltere'nin dış ticarete korumacılığı terk edip, küresel ekonomide öncü bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Böylece Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük ilkesi, 19. yüzyılın sanayileşen dünyasında bir "ekonomik barış reçetesi" olarak kabul edilmiştir. Yirminci yüzyılın iki büyük savaşının ardından, Ricardo'nun bu ilkeleri yeniden hatırlanmış; Bretton Woods sistemi ve GATT anlaşmalarıyla serbest ticaretin kurumsal zemini oluşturulmuştur (Irwin, 1996). Ancak günümüzde yükselen ekonomik milliyetçilik, tedarik zinciri korumacılığı ve ticaret savaşları, Ricardo'nun evrensel ticaret yasasını yeniden tartışmaya açmaktadır (Rodrik, 2011). 21. yüzyılın küresel ekonomisinde, serbest ticaretin yerine stratejik bağımlılıklar ve ulusal çıkar hesapları geçerken, Ricardo'nun barışçıl vizyonu sanki tarihsel bir nostaljiye dönüşmüştür. Oysa Ricardo'nun devrimi hâlâ güncelliğini korur. Onun mesajı, insanlığın üretim gücünü değil, iş birliği kapasitesini büyütmesi gerektiğini hatırlatır. Karşılaştırmalı üstünlük, yalnızca bir ekonomik teori değil; ulusların birbirini rakip değil ortak olarak görmesini sağlayan bir düşünsel pusuladır. Bu yönüyle Ricardo'nun "evrensel yasası", bugün dahi serbestliğin, barışın ve karşılıklı refahın teorik temeli olmaya devam etmektedir (Bhagwati, 2004).

Sıfır Toplamlı Oyunun Çöküşü

18. yüzyılın merkantilist dünyasında hâkim olan anlayış, ekonomik rekabeti bir savaş alanı olarak görüyordu. Her ülke, ihracatı

artırıp ithalatı kısmayı; böylece ulusal hazinesini altın ve gümüşle doldurmayı amaçlıyordu. Zenginliğin kaynağı üretim değil, birikim; refahın ölçüsü karşılıklı kazanç değil, diğerinin kaybıydı (Strange, 2020). Güç, servetle; servet ise devletin kasasında biriken madenle özdeşleşmişti. Bu zihniyette uluslararası ticaret, bir “sıfır toplamı oyun”du. Birinin kazancı, diğerinin kaybıydı. Oysa 18. yüzyılın sonlarından itibaren şekillenmeye başlayan liberal iktisat düşüncesi, bu kısır döngüyü yıktı. Adam Smith’in *Ulusların Zenginliği* adlı eseriyle başlayan devrim, refahın kaynağını kasalardaki altın değil, piyasadaki üretken faaliyetler olarak tanımladı. Smith’in “görünmez el” metaforu, bireysel çıkarların toplumsal faydaya dönüşebileceğini, serbest ticaretin ulusları karşılıklı kazanç zemininde buluşturabileceğini ortaya koydu (Copeland & Barnhart, 2022). Ardından David Ricardo’nun “*karşılaştırmalı üstünlükler teorisi*”, ülkelerin birbirlerinin zenginliğini yok etmek yerine, farklı alanlardaki verimlilik avantajlarını paylaşarak birlikte yükselebileceğini ispatladı (Farmer, 2023). Böylece ticaret, “ganimet” anlayışından çıkıp “değer zinciri” kavramına dönüştü; ekonomik etkileşim bir rekabet değil, bir iş birliği süreci olarak yeniden tanımlandı.

Bu dönüşüm yalnızca bir teorik yenilik değil, dünya tarihini değiştiren bir kırılmaydı. 19. yüzyılın ikinci yarısında, sanayi devriminin de etkisiyle, bu düşünceler pratiğe dönüştü. Buharlı gemiler okyanusları kısalttı, demiryolları kıtaları birbirine bağladı, telgraf hatları bilgiyi saniyeler içinde taşıdı. Altın standardı, uluslararası ticarete güven ve öngörü kazandırdı. Londra, Paris, Hamburg ve New York gibi şehirler, küresel ekonominin yeni merkezleri olarak doğdu. Sermaye, mallar, emek ve fikirler artık sınırları aşmaya başlamıştı. Bu yeni dönemde ticaret, yalnızca malların değil, kültürlerin ve medeniyetlerin de dolaşımı hâline geldi. Mallarla birlikte bilgi, teknoloji ve değerler de taşındı. Uluslar,

yalnızca ekonomik değil, düşünsel anlamda da birbirine açıldı. Serbest ticaret, insanlığın ortak bir refah alanı inşa etme potansiyelini temsil eder hâle geldi. Böylece tarihte ilk kez, dünya ekonomisi ortak bir büyüme zemini üzerinde birleşti. Sonuçta “sıfır toplamı oyun” anlayışı çöktü; yerine “karşılıklı fayda”yı esas alan yeni bir ticaret felsefesi doğdu. Ekonomik rekabet, yıkıcı bir savaş olmaktan çıkıp yaratıcı bir iş birliğine dönüştü. Liberal düşüncenin bu büyük devrimi, sadece ekonominin değil, insanlık zihniyetinin de ufkunu genişletti.

İlk Küreselleşme Dalgası

Bu dönem, tarihçiler tarafından sıklıkla “Birinci Küreselleşme Çağı” olarak anılır. Sanayi Devrimi’nin yarattığı üretim fazlası, deniz taşımacılığındaki maliyetlerin düşmesi, buharlı gemiler ve demiryollarının yaygınlaşması, dünya ekonomilerini birbirine hiç olmadığı kadar bağlamıştı. 1870 ile 1914 yılları arasında dünya ticaret hacmi yaklaşık altı kat artmış, uluslararası mal ve sermaye akımları küresel ölçekte bir ağ halini almıştı (Song & Agarwal, 2023). Gümrük tarifelerinin düşürülmesi, altın standardının sağladığı parasal istikrar ve art arda imzalanan ticaret anlaşmaları, sınırları ekonomik anlamda geçirgen hâle getirdi. İngiltere bu dönemin merkezinde yer alıyor, Londra finansın kalbi olarak yükseliyordu. Ülke, sanayileşme kapasitesiyle “dünyanın atölyesi” hâline gelirken, serbest ticaret ilkelerini yalnızca bir ekonomik model değil, aynı zamanda evrensel bir ahlâki düzen olarak yaymaya başlamıştı (Irwin, 2020). İngiliz serbestlik ideali, dönemin küresel elitleri arasında adeta bir “medeniyet ölçütü” olarak görülüyordu.

Liberal düşüncenin çekiciliği o kadar güçlüydü ki, dönemin büyük güçlerinden hiçbiri açık biçimde korumacılığı savunma cesareti gösteremiyordu. Serbest ticaret, zenginliğin motoru